

UOT: 336.1; 336.22

VERGİLƏRİN STIMULLAŞDIRICI σ FUNKSIYASININ AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ SƏNAYE SAHƏSİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ METODOLOGİYASI VƏ METODİKASI

F.R. SALAHOV
AMEA İqtisadiyyat İnstitutu

Məqalədə vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının ölkə iqtisadiyyatı sahələrinin inkişafına təsirinin nəzəri-metodoloji məsələləri baxılmışdır. Ölkənin iqtisadi inkişafı modeli və gəlirlərin yaranması və bölünməsi konseptual mexanizmi əsasında, vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyası təyin edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının effekti, iqtisadiyyat subyektlərinin mənfəət normasının ümumi orta illik amortizasiya normasına olan nisbəti ilə müəyyənləşir. Məqalədə vergilərin σ funksiyasının stimullaşdırıcı effekti göstəricisi ilə iqtisadiyyat subyektlərinin əsas kapitalla investisiya qoyuluşlarına olan orta meyillilik və mənfəəti göstəriciləri arasında əlaqə müəyyənləşdirilmişdir. Tərtib edilmiş metodika əsasında Azərbaycan iqtisadiyyatının sənaye sahəsində vergilərin σ funksiyasının stimullaşdırıcı effekti qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: vergilərin stimullaşdırıcı funksiyası, inkişaf modeli, gəlirlərin bölünməsi mexanizmi, tədqiqat metodkəsi, əsas istehsalat fondları, investisiyalar, vergilərin stimullaşdırıcı effekti.

Vergilərin mahiyyəti, onların yerinə yetirdiyi funksiyalarda özünü büruzə verir. Vergilərin funksiyaları sırasına: 1) dövlət büdcəsinin maliyyə vəsaitləri ilə təmin edilməsi ilə bağlı, dövlət tərəfindən həyata keçirilən fiskal siyasəti funksiyasını; 2) ölkə iqtisadiyyatının tənzimlənməsi ilə bağlı, tənzimləmə funksiyasını; 3) ölkədə əhalinin yaşayışının sosial tarazlığının saxlanılması, əhalinin gəlirləri ilə bağlı yaranan iqtisadi təbəqələşmənin, qanunvericiliyə uyğun olaraq nizamlanmasını təmin edən sosial funksiyasını aid edə bilərik.

Ölkə iqtisadiyyatı sistemi, müəyyən özünü təşkil etmə və özünü tənzimləmə mexanizmi və bu mexanizmə kənardan, bu və ya digər üslubda müdaxilə olunma əsasında fəaliyyət göstərir. Ölkə iqtisadiyyatı sisteminin fəaliyyətinə dövlət tərəfindən müdaxilə, ölkə iqtisadiyyatı sisteminin özünü tənzimləmə qaydalarına dəyişikliklər edilmə və bu qaydaların müəyyən məqsədə çatmağa istiqamətləndirməsi üslubunda baş verir. Bu vasitə ilə ölkə iqtisadiyyatı sisteminin fəaliyyəti mexanizmi korreksiya olunur, tənzimlənir.

Ölkə iqtisadiyyatının dövlət tənzimləməsi ilə bağlı olan elmi ədəbiyyatlarda vergilərin fiskal, sabitləşdirici, tənzimləyici, birləşdirici funksiyaları göstərilir. İqtisadi inkişaf prosessini təmin etmək və böhran hallarını müvəfəqiyyətlə aradan qaldırmaq üçün hər bir ölkənin hökuməti, iqtisadiyyata dövlət təsiri sistemində olan bütün üsullardan istifadə edir[6].

I. Vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyası. Dövlət tərəfindən ölkə iqtisadiyyatının fəaliyyətinin tənzimlənməsi vasitələrindən biri, ölkədə fəaliyyət göstərən iqtisadiyyat subyektlərinin (əhali, ev təsərrüfatları, müəssisə və təşkilatlar, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti həyata keçirən fiziki şəxslər və s.) fəaliyyətlərindən yaranan gəlirlərin bir qisminin, vergilər vasitəsilə dövlət büdcəsinə cəlb edilməsi prosesidir.

Dövlət tərəfindən vergilərin tənzimləyici funksiyasından istifadə edilməklə, ölkə iqtisadiyyatının inkişafının təmin edilməsi istiqamətində müvafiq iqtisadi siyasət həyata keçirilir. Vergilərin tənzimləyici funksiyası sırasına daxil olan stimullaşdırıcı alt funksiya, bu və ya digər iqtisadi proseslərin inkişafının təmin edilməsinə yönəldilir. Vergilərin stimullaşdırıcı funksiyası güzəşt və azadolmalar sistemi vasitəsilə həyata keçirilir [7].

Aydın ki, vergi güzəştlərinin tətbiq olunması zamanı, dövlət büdcəsinə daxil olan vergilərin həcmi azalır. Elmi ədəbiyyatlarda ölkədə tətbiq edilən vergilərin stimullaşdırıcı funksiyası ilə bağlı, vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsinə birmənalı fikir yoxdur.

Vergi güzəştlərinin tətbiqi ilə bağlı, bur qrup iqtisadçı alimlər hesab edirlər ki, vergi güzəştləri tətbiq edilərkən, bir tərəfdən, dövlət büdcəsinin itkilərini əlverişli vergi mühitinin yaradılması vasitəsilə genişlənmə vergitutma bazası hesabına kompensasiya etmək mümkündür. Digər tərəfdən, hesab olunur ki, vergi ödəyicisinə düşən vergi yükünün azalması ilə bağlı, vergi ödəyicilərində vergidən yayınma halları azalacaq və nəticədə dövlət büdcəsinə ödənilən vergilərin həcmi artacaq. Son nəticədə dövlət büdcəsinə vergi daxil-olmaların ümumi həcmi getdikcə artacaq[6, səh. 190].

Vergi güzəştlərinin tətbiqi ilə bağlı, ikinci qrup iqtisadçı alimlər hesab edirlər ki, vergi güzəştlərinin tətbiqi, qısamüddətli dövrdə: 1) istehlak xərclərinin artması səbəbindən, milli qənaətin azalması; 2) milli qənaətin azalması səbəbindən, investisiya ehtiyatlarının azalması və banklarda faiz dərəcələrinin artması; 3) banklarda faiz dərəcələrinin artması səbəbindən, xarici ölkələrdən kapital axınlarının artması, həmçinin, valyuta məzənnəsinin artması; 4) ölkədə valyuta məzənnəsinin artması səbəbindən, istehsal

olunan məhsulların qiymətlərinin artması, son nəticədə ölkədə istehsal olunan məhsulların beynəlxalq ticarətdə rəqabət qabiliyyətinin azalması ilə nəticələnəcək.

Göstərilənlərlə yanaşı, hesab olunur ki, vergi güzəştlərinin tətbiqi zamanı, ölkə iqtisadiyyatında uzunmüddətli dövrdə milli qənaətin davamlı olaraq azalması baş verir. Milli qənaətin uzunmüddətli dövrdə davamlı olaraq azalması səbəbindən: 1) ölkədaxili mənbələrdən investisiyaların azalması, 2) ölkədaxili mənbələrdən investisiyaların azalması səbəbi isə, öz növbəsində, ölkə iqtisadiyyatında əsas istehsalat fondlarının ölkədaxili mülkiyyətçisinin azalması amilinə çevrilir. Ümumi nəticədə, uzunmüddətli dövrdə ölkədaxili mülkiyyətçilərin məhsullarının istehsalının artımları azalır, ölkədaxili sahibkarların gəlirləri azalır [11].

Fikrimizcə, vergilərin tətbiqində güzəştlərlə yanaşı, bəzi hallarda daha yüksək vergi dərəcələrinin tətbiqi də verginin stimullaşdırıcı funksiyası kimi baxıla bilinir. Bu sıraya, iqtisadiyyat subyektlərinin əsas istehsalat fondlarına tətbiq edilən əmlak vergisini aid edə bilərik.

Belə ki, müəssisələr fəaliyyətlərində malik olduqları əsas fondların hamısından tam istifadə etmirlər. Bunun əsas səbəbi, müəssisələrin malik olduqları texnoloji avadanlıqlar vasitəsi ilə istehsal etdikləri məhsullara və göstərdikləri xidmətlərə tələbatın olmaması ilə bağlı olur. Müəssisələrin fəaliyyətlərində yaranan mənfəətin hesabı zamanı, əsas fondların amortizasiyası dəyərləri istehsal xərclərinə daxil edilməklə, yaranmış gəlirlərdən çıxılır. Bu halda, mənfəətin miqdarı istifadə olunmayan əsas fondların amortizasiyası miqdarı qədər azalır və nəticədə dövlət büdcəsinə vergi ödənişlərinin miqdarı da azalar. Lakin, müəssisələrin malik olduqları əsas istehsalat fondlarına yüksək dərəcəli əmlak vergisi tətbiq edilərkən, istehsal və xidmət müəssisələri istifadə etmədikləri əsas fondları istismardan çıxarmaqla, əmlaklarının dəyərlərin azaltmağa çalışırlar. Bununla, iqtisadiyyat subyektlərində məhsulların istehsalı prosesində istismar olunmayan texnika və texnoloji avadanlıqları yeni, daha məhsuldar olanları ilə əvəz etməyə iqtisadi stimulyarlanır. Müəssisələr tələbatı olmayan yararsız texnika və texnoloji avadanlıqları yeniləri ilə əvəz etməyə meylli olurlar.

Hesab edirik ki, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının ölkə iqtisadiyyatının və onun sahələrinin inkişafına təsirinin nəzəri-metodoloji tədqiqatları iki istiqamətdə aparılmalıdır. Birinci istiqamət məhsulların istehsalının artırılması ilə bağlı aparılan tədqiqatlar olmalıdır. İkinci tədqiqat istiqaməti isə, ölkə daxilində istehsal olunmuş məhsulların ölkədaxili bazarda və xarici ticarətdə rəqabətqabiliyyətinin artırılması ilə bağlı olmalıdır.

II. Vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının məhsulların istehsalının artmasına təsirinin müəyyənəşdirilməsi metodologiyası. Hesab edirik ki, ölkə iqtisadiyyatının və onun sahələrinin inkişafında vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının rolunun

nəzəri-metodoloji məsələləri, vergilərin iqtisadi inkişafını təmin edən amillərlə, o cümlədən əsas istehsalat fondlarının yeniləşməsinə təsiri ilə bağlı araşdırılmalıdır.

İnstitusional iqtisad nəzəriyyəsinə əsasən, kapital sahibləri sahibkarlıq fəaliyyətində əldə etdikləri gəlirlərindən: 1) ilk növbədə iqtisadi fəaliyyətlərində onlara mənsub olan əsas istehsalat fondlarının, hökumət tərəfindən icazə verilmiş amortizasiya ayırmaları (və ya icarə haqqı) miqdarında özlərinə qaytarırlar; 2) işçilərin əmək haqqlarını ödəyirlər; 3) alınmış gəlirlərdən məhsul istehsalı prosesində xammal, materialların alınmasına, həmçinin, göstərilmiş xidmətlərin ödənilməsinə sərf edilmiş xərclərlə yanaşı, qeyri-maddi xərclərin, o cümlədən məhsullara və idxala, həmçinin digər vergi ödənişlərinin qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş məbləğlərini çıxırlar. Gəlirlərin qalan hissəsi iqtisadiyyat subyektlərinin xalis mənfəəti hesab olunur [2, 3, 5, 12].

Elmi əsərlərdə, elmi tədqiqat işlərində iqtisadiyyat subyektlərinin əldə etdikləri mənfəətin bir hissəsinin, investisiya qoyuluşları vasitəsilə kapitalla çevrilməsi prosesi, mənfəətin kapitallaşdırılması və ya kapitalın yığılması kimi izah olunur və nəzəri – praktiki cəhətdən öyrənilir [4, 5, 8, 9, 10].

Ölkənin iqtisadi inkişafını təmin edən faktorlarla bağlı aparılan tədqiqatlar göstərir ki, istehsal olunan məhsulların ΔY dəyişməsi (artması və ya azalması), funksional olaraq əsas istehsalat fondlarının orta f_K məhsuldarlığı göstəricisi və əsas istehsalat fondlarının miqdarının ΔK_K dəyişməsindən asılıdır:

$$\Delta Y = F(f_K, \Delta K_K), \quad (1).$$

Həmçinin, məhsulların istehsalında istifadə olunan əsas istehsalat fondlarının səviyyəsinin ΔK_K dəyişməsi funksional olaraq, əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən I investisiyaların, istehsalat prosesindən çıxarılan əsas istehsalat fondlarının αK_K , işçi qüvvəsinin fondla silahlanmasının $n K_K$, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə bağlı texnika-texnologiyaların məhsuldarlığının δK_K , “insan kapitalı” ilə bağlı məhsuldarlığın $h K_K$ səviyyələrinin dəyişməsindən asılılı olaraq dəyişir [10]:

$$\Delta K_K = F(I, \alpha K_K, n K_K, \delta K_K, h K_K), \quad (2).$$

Göstərilən (2) funksional asılılığında, işçi qüvvəsinin fondla silahlanması, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə bağlı texnika-texnologiyaların məhsuldarlığı, “insan kapitalı” ilə bağlı məhsuldarlıq səviyyələrinin neytrallığı şərtində, ölkə iqtisadiyyatı və onun sahələrinin inkişafı modeli ilə bağlı əsas istehsalat fondlarının dəyişməsi funksiyasına iki amilli $\Delta K_K = F(I, \alpha K_K)$ funksiya kimi baxa bilərik. Bu halda, ölkə iqtisadiyyatı və onun sahələrində əsas istehsalat fondlarının dəyişməsinə

$$\Delta K_K = (1 - \alpha K_K), \quad (3)$$

asılılıq ilə ifadə edə bilərik. Alınmış (3) asılılığından üç əsas şərt irəli sürülür.

Birinci şərt: əsas istehsalat fondlarına yönəldilən I investisiyaların səviyyəsi, əsas istehsalat fondlarının istismardan çıxarılması αK_K səviyyəsindən kiçik olduqda, yəni, $I < \alpha K_K$ şərtində, əsas istehsalat fondlarının K_K səviyyəsi azalır. Bu halda əsas istehsalat fondlarının səviyyəsinin azalması səbəbindən məhsulların istehsalının ΔY artımları azalır.

İkinci şərt. Əsas istehsalat fondlarına yönəldilən I investisiyaların səviyyəsi, əsas istehsalat fondlarının istismardan çıxarılması αK_K səviyyəsinə bərabər olduqda, yəni $I = \alpha K_K$ şərtində, əsas istehsalat fondlarının K_K səviyyəsi dəyişməz qalır: $\Delta K_K = 0$. Bu halda, əsas istehsalat fondlarının dəyişməzliyi səbəbindən, məhsulların istehsalının Y həcmi dəyişmir. $\Delta K_K = 0$ şərtindən yaranan $I = \alpha K_K$ şərti, əsas istehsalat fondlarının dəyişməsinin optimallığı şərtini ifadə edir.

Üçüncü şərt. Əsas istehsalat fondlarına yönəldilən I investisiyaların səviyyəsi, əsas istehsalat fondlarının istismardan çıxarılması αK_K səviyyəsindən böyük olduqda, yəni $I > \alpha K_K$ şərtində, əsas istehsalat fondlarının K_K səviyyəsi artır. Bu halda əsas istehsalat fondlarının artması səbəbindən, məhsulların istehsalının Y həcmi artır.

Hesab edirik ki, vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının ölkə iqtisadiyyatı və onun sahələrinin inkişafına təsirini, ölkənin iqtisadi inkişafı modeli və iqtisadiyyat subyektlərinin fəaliyyətində gəlirlərin yaranması, bölünməsi və təkrar bölünməsi mexanizmi əsasında, aşağıda təklif edilən nəzəri-metodoloji konsepsiya əsasında müəyyənləşdirmək olar.

III. Vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının ölkə iqtisadiyyatı və onun sahələrinin inkişafına təsiri mexanizmi. Vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının ölkə iqtisadiyyatı və onun sahələrinin inkişafına təsiri mexanizminin əsas nəzəri-metodoloji konseptual müddəaları və eynilikləri aşağıdakılardan ibarətdir.

1. Ölkə iqtisadiyyatının sahələrində fəaliyyət göstərən iqtisadiyyat subyektləri, gəlir (mənfəət) əldə etmək məqsədilə əsas istehsalat fondlarından istifadə etməklə, istehsal prosesinə işçi qüvvəsi cəlb etməklə, ölkədə mövcud olan təbii sərvətlərlə yanaşı, istehsal olunmuş materiallardan istifadə etməklə Y miqdar yeni məhsullar istehsal edirlər.

Istehsal xərcləri üslubunda, yeni istehsal olunmuş məhsulların Y miqdarının quruluş eyniliyi xətti asılılıqla

$$Y = A_R + A_F + \Theta + P, \quad (4)$$

ifadə olunur. Bu asılılıqda: A_R həddi – məhsulların istehsalında istifadə olunmuş xammal-materyalların və məhsulların istehsalı xərclərinə daxil edilən qeyri-maddi xərcləri, o cümlədən mənfəətə aid olmayan, məhsullara, idxala və digər vergi ödənişlərinin (aralıq istehlak məhsulları); A_F həddi – məhsulların istehsalında istehlak olunmuş əsas istehsalat fondları (amortizasiya, təmir) xərclərinin; Θ həddi – vergilər və sosial sığortaya ayırmalar nəzərə alınmaqla, məhsulların istehsalına cəlb edilmiş işçi qüvvəsinə ödənilmiş əmək ödənişlərinin; P həddi isə məhsulların

istehsalı və satışından qalan xalis mənfəətin miqdarlarını ifadə edirlər. Məhsulların istehsalına sərf edilən bütün xərclərin cəmi, məhsulların W istehsalı xərclərini təşkil edirlər:

$$W = A_R + A_F + \Theta, \quad (5)$$

2. Məhsulların istehsalı və satışından yaranan ümumi Y gəlirlərdən, aralıq istehlak məhsulları xərclərini, əsas fondların istehlakı xərclərini, işçi qüvvəsinə əmək ödənişləri xərclərini çıxıldıqdan sonra qalan gəlirlər, iqtisadiyyat subyektlərinin xalis P mənfəəti hesab olunurlar:

$$P = Y - (A_R + A_F + \Theta), \quad (6),$$

və ya

$$P = Y - W, \quad (7).$$

3. İqtisadiyyat subyektləri istehsal-təsərrüfat fəaliyyətindən aldıkları xalis P mənfəətdən dövlət büdcəsinə V_M mənfəət vergilərini ödəyirlər: $V_M = tP$. Burada, t əmsalı, mənfəətdən ödənilən vergi normasını ifadə edir. Bu asılılıqdan ödənilən vergilərin t normasını $t = V_M/P$ ilə ifadə edə bilərik. Ödənilən vergilərin t norması, alınan bir manat xalis P mənfəətin hansı miqdarının dövlət büdcəsinə ödənilməsinə göstərir.

İqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamlarında qalan mənfəətin τ norması isə, $\tau = (1 - t)$ asılılığı ilə müəyyən olunur.

4. İqtisadiyyat subyektləri əldə etdikləri xalis P mənfəətdən, $V_M = tP$ mənfəət vergisini ödədikdən sonra sərəncamlarında qalan mənfəətin P_Q miqdarını:

$$P_Q = P - tP = (1 - t)P = \tau P, \quad (8)$$

asılılığı ilə ifadə etmək olar. Bu eynilikdə, $\tau = (1 - t)$ əmsalı, bir manat xalis P mənfəətinin hansı hissəsinin iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamında qalan normasını göstərir. Alınmış (8) asılılığında, t vergi norması iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamında qalan mənfəətin P_Q miqdarı ilə tərs mütənəsbdir. Yəni, t vergi normasının artması, iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamında qalan mənfəətin P_Q miqdarını azaldır və əksinə. İqtisadiyyat subyektlərinin mənfəətlərinin vergiyə cəlb edilməsinin t normasının azalması, sərəncamda qalan mənfəətin miqdarını artırır. Beləliklə, xalis mənfəətdən vergi normalarının azaldılması iqtisadi halı, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyası kimi baxılır.

5. İqtisadiyyat subyektləri, sərəncamlarında qalan P_Q mənfəətlərini iki istiqamətdə istifadə edirlər.

Qalan P_Q mənfəətin I_P qismi, istehsalat subyektlərində məhsulların istehsalının təkrar geniş təşkili məqsədilə, əsas istehsalat fondlarının artırılmasını təmin edən investisiyalara yönəldilir. Bu iqtisadi hal, iqtisadi ədəbiyyatlarda kapitalın yığılması, və ya mənfəətin kapitallaşdırılması kimi ifadə olunur.

Qalan P_Q mənfəətin digər C_P qismini isə, sahibkarların və kollektivin istehlak xüsusiyyətli olan sosial xərclərinin (məsələn, sahibkarların mənfəət payı, işçilərə əmək haqqlarına ödənilən əlavələr, kollektivin sosial yönümlü xərcləri və s.) ödənilməsinə yönəldilir.

Beləliklə, iqtisadiyyat subyektlərində qalan P_Q mənfəət, əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ mənfəət hissəsi ilə, mənfəətin istehlaka yönəldilən C_P hissəsinin cəminə bərabərdir:

$$P_Q = \dot{I}_P + C_P, \quad (9)$$

6. Qalan P_Q mənfəətin kapitallaşdırılması ilə bağlı, iqtisadiyyat subyektlərinin əsas istehsalat fondlarına yönəldilən investisiya qoyuluşlarına olan orta meyilliyi asılılığı ilə ölçülür. Bu asılılıq, iqtisadiyyat subyektlərinin qalıq mənfəətinin hansı qisminin, investisiya olaraq əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilməsini göstərir. Hesab edirik ki, əsas istehsalat fondlarına yönəldilən investisiya qoyuluşlarına orta meyillilik i göstəricisi, intensiv inkişafda iqtisadiyyat subyektlərinin qalıq mənfəətlərinin kapitallaşdırılması səviyyəsini göstərir.

$$i = \dot{I}_P / P_Q, \quad (10)$$

Göstərilənlə yanaşı, qalan P_Q mənfəətin kapitallaşdırılması ilə bağlı, iqtisadiyyat subyektlərinin əsas istehsalat fondlarına yönəldilən investisiya qoyuluşuna olan meyilliyi həddi asılılığı ilə qiymətləndirilir. Bu asılılıq, iqtisadiyyat subyektlərinin əldə etdiyi qalıq mənfəətin bir vahid dəyişməsi nəticəsində, əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldikləri investisiyaların nə qədər dəyişməsinə göstərir.

$$\rho_i = \Delta \dot{I}_P / \Delta P_Q, \quad (11)$$

Beləliklə, iqtisadiyyat subyektlərinin qalan mənfəəti hesabından əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ investisiyalar, funksional olaraq investisiyalar qoyuluşuna olan i orta meyillikdən və qalan P_Q mənfəət hissəsindən asılı olaraq müəyyən edilir:

$$\dot{I}_P = iP_Q, \quad (12)$$

Yuxarıda göstərilmiş (8) asılılığında ifadə olunmuş, mənfəətin qalan qisminin $P_Q = \tau P$ ifadəsindən, yazı bilərik ki, əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ investisiyalar, funksional olaraq investisiyalar qoyuluşuna olan i orta meyillik, iqtisadiyyat subyektlərinin P xalis mənfəətindən və iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamlarında qalan mənfəətin τ normasından asılı olaraq müəyyən edilir:

$$\dot{I}_P = i\tau P, \quad (13)$$

Beləliklə, ölkənin iqtisadi inkişafını təmin edən faktorlarla bağlı aparılmış tədqiqatlar, həmçinin, iqtisadiyyat subyektlərinin fəaliyyətlərində gəlirlərin yaranması, bölünməsi mexanizmi ilə bağlı təklif olunmuş konsepsiyanı yuxarıda göstərilən müddəaları və eynilikləri əsasında, iqtisadiyyat subyektləri tərəfindən mənfəətlərinin bir qisminin, əsas fondların artırılmasına yönəldilən investisiyalar və bununla bağlı məhsulların istehsalının artırılmasına vergilərin təsiri mexanizminin əsas müddəalarını aşağıdakı qaydada izah edirik.

1. Əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ investisiyaların miqdarı asılılığı vasitəsilə müəyyən olunur. Alınmış (14) asılılıqdan göründüyü kimi, iqtisadiyyat subyektləri tərəfindən əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldilən investisi-

yaların $\dot{I}_P$ miqdarı, $t = (1 - \tau)$ vergi norması ilə tərs mütənasib, mənfəətin iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamında qalan τ norması ilə düz mütənasib, həmçinin, mənfəətin kapitallaşmasının i göstəricisi və alınmış xalis mənfəətin P göstəricisi ilə düz mütənasib olaraq asılıdır.

$$\dot{I}_P = i(1 - \tau)P = i\tau P, \quad (14)$$

2. İqtisadiyyat subyektlərinin əsas istehsalat fondlarının, əsas istehsalat fondların artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ investisiyalar və əsas istehsalat fondlarının istismardan çıxarılan αK_K hissəsi hesabından dəyişməsi asılılığı ilə müəyyən olunur. Bu asılılıqda, əsas kapitalın artırılmasına yönəldilən $\dot{I}_P$ investisiyaların miqdarını (14) asılılığındakı $\dot{I}_P = i\tau P$ ifadəsi ilə əvəz etsək,

$$\Delta K_K = (\dot{I}_P - \alpha K_K)$$

$$\Delta K_K = (\dot{I}_P - \alpha K_K) = (i\tau P - \alpha K_K),$$

$$\Delta K_K = (i\tau P - \alpha K_K), \quad (15)$$

asılılığını alırıq.

3. Əsas fondların dəyişməsinin $\Delta K_K = 0$ optimallığı şərtindən və (15) asılılığından yazı bilərik ki:

$$(i\tau P - \alpha K_K) = 0$$

$$i\tau P = \alpha K_K$$

$$\tau / \alpha = K_K / iP, \quad (16).$$

Alınmış (16) asılılığında iqtisadiyyat subyektlərinin τ mənfəət normasının ümumi α amortizasiya normasına olan nisbətini biz vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyası adlandırırıq:

$$\sigma = \tau / \alpha, \quad (17).$$

Beləliklə, aparılmış tədqiqatlarla belə nəticəyə gəlmişik ki, vergilərin iqtisadi inkişafa təsirinin stimullaşdırıcı σ funksiyası asılılığı ilə müəyyən olunur. Vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının iqtisadi inkişaf effekti o halda baş verir ki, iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamlarında qalan τ mənfəət normasının əsas istehsalat fondlarının orta illik ümumi α amortizasiya normasına olan nisbəti, K_K əsas istehsalat fondlarının, mənfəətin kapitallaşmasına meyilliyin orta i həddi ilə iqtisadiyyat subyektlərinin xalis P mənfəəti hasilinə olan nisbətindən böyük olsun.

$$\sigma = (\tau / \alpha) > (K_K / iP), \quad (18).$$

IV. Azərbaycan 2009-2014-cü illər dövründə vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının sənaye sahəsinin inkişafına təsirinin qiymətləndirilməsi.

Azərbaycan DSK-nin məlumatları əsasında, 2009-2014-cü illər dövründə vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının sənaye sahəsinin inkişafına təsiri, müəlif tərəfindən tərtib edilmiş aşağıdakı metodika (alqoritm, ardıcılıq) ilə qiymətləndirilmişdir. Qiymətləndirmə göstəriciləri cədvəl № 1 təqdim olunur.

1. Azərbaycan Respublikası Vergilər Məcəlləsinə əsasən, iqtisadiyyat subyektlərinin xalis mənfəətinin vergiyə cəlb edilməsi t norması 20,0%, və ya 0,2 vahid, iqtisadiyyat subyektlərinin τ mənfəət norması 80,0 %, və ya 0,8 vahid təşkil edir. Bu normalar onu ifadə edirlər ki, iqtisadiyyat subyektlərinin mənfəətlərinin

20,0 faizi dövlət büdcəsinə ödənilir, qalan 80,0 faizi isə iqtisadiyyat subyektlərinin sərəncamında qalır.

Cədvəl 1. Azərbaycan iqtisadiyyatının sənaye sahəsində 2009-2014-cü illər dövründə vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ effektinin qiymətləndirilməsi göstəriciləri*

İllər	Mənfəət norması	Amortizasiya norması	Əsas İstehsalat fondları, mlrd man	İqtisadiyyat sübjektlərinin mənfəəti, mlrd man	İqtisadiyyat sübjektlərinin qalıq mənfəəti, hesabatla, mlrd man	İnvestisiya a qoyuluşları, mlrd man
	τ	α	K_K	P	P_Q	I
1	2	3	4	5	6	7
2009	0,8	0,073	34,8	15,6	12,5	3,2
2010	0,8	0,073	37,2	20,0	16,0	4,3
2011	0,8	0,076	42,0	25,8	20,6	5,4
2012	0,8	0,094	46,8	24,4	19,5	6,0
2013	0,8	0,085	53,5	23,6	18,8	7,5
2014	0,8	0,078	61,8	21,6	17,3	7,6

Cədvəl №1, ardı...

İllər	İnvestisiya qoyuluşları, mlrd man	İnvestisiya qoyuluşuna orta meyillilik	i^*P həddi	(K_K/i^*P) həddi,	Vergilərin stimullaşdırıcı funksiyası norması	Ərgi stimulumu σ effekti şərti
	i	i	i^*P	K_K/i^*P	$\sigma_N = \tau/\alpha$	$=(\tau/\alpha) > (K_K/i^*P)$
8	9	10	11	12	13	14
2009	3,2	0,258	4,031	8,630	11,021	1,277
2010	4,3	0,267	5,345	6,953	11,025	1,586
2011	5,4	0,260	6,713	6,250	10,502	1,680
2012	6,0	0,309	7,550	6,195	8,482	1,369
2013	7,5	0,398	9,375	5,710	9,418	1,649
2014	7,6	0,442	9,550	6,471	10,322	1,595

* Cədvəl №1 məlumatları: 1) Azərbaycan Sənayesi. Statistik məcmuə, Bakı – 1997, səh.30, 36-37; 2) Azərbaycan Sənayesi. Statistik məcmuə - 2005, səh.50; 3) Azərbaycan Sənayesi. Statistik məcmuə - 2010, cədv. 17.4; 4) Azərbaycan Sənayesi. Statistik məcmuə - 2015, c. 2, 17.1, 17.4; 5) Azərbaycanda Tikinti. Statistik məcmuə - 2015, c.11, 12; 6) Azərbaycanın statistik göstəriciləri – 2001. Statistik məcmuə, c.19.7; 7) Azərbaycan Respublikası Vergi məəcəlləsi, maddə 114 məlumatları əsasında hesablanmış və tərtib edilmişdir.

Göstərilənlərlə yanaşı, əsas istehsalat fondlarının texnika və texnologiyalarının orta illik α amortizasiya norması 25,0 faiz və ya 0,25 vahid təyin olunub. Bu norma onu ifadə edir ki, istehsalat prosesində istismara daxil edilmiş texnikalar və texnoloji avadanlıqlar 4 il müddətində amortizasiya olunaraq, istismardan çıxarıla bilinər. Həmçinin, əsas istehsalat fondlarının qalan quruluş növlərinin orta illik α amortizasiya normaları 7,0 faiz və ya 0,07 vahid təyin olunub. Bu norma onu ifadə edir ki, qalan əsas istehsalat fond növləri, istismara daxil edildikdən sonra 14,3 il müddətində amortizasiya olunaraq, istismardan çıxarıla bilinər.

2. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin yuxarıda göstərilən normaları və Azərbaycan Respublikası DSK-nin sənaye sahəsinin əsas fondlarının növləri üzrə quruluşu məlumatları əsasında, 2009-2014-cü illəri əhatə edən dövrdə, sənaye sahəsində əsas istehsalat fondlarının ümumi orta illik α amortizasiya norması hesablanmışdır. Hesabatlarla müəyyən edilmişdir ki, 2009-cu ildə sənaye sahəsində əsas istehsalat fondlarının ümumi orta illik α amortizasiya norması 7,3 faiz və ya 0,073 vahid, 2010 ildə - 7,3 faiz və ya 0,073 vahid, 2011-ci ildə - 7,6 faiz və ya 0,076 vahid, 2012-ci ildə - 9,4 faiz və ya 0,094 vahid, 2013-cü ildə

- 8,5 faiz və ya 0,085 vahid, 2014-cü ildə isə 7,8 faiz və ya 0,078 vahid təşkil etmişdir.

3. Sənaye sahəsində fəaliyyət göstərən iqtisadiyyat subyektlərinin, 2009-2014-cü illər dövründə investisiya qoyuluşlarına olan orta meyillilik həddləri hesablanmışdır. Hesablamalarla müəyyən edilmişdir ki, sənaye sahəsində iqtisadiyyat subyektlərinin investisiyalar qoyuluşuna olan orta meyilliliyi 2009-cu ildə - 0,258 vahid, 2010-cu ildə 0,267 vahid, 2011-ci ildə - 0,260 vahid, 2012-ci ildə - 0,309 vahid, 2013-cü ildə 0,398 vahid, 2014-cü ildə isə 0,442 vahid təşkil etmişdir. EXEL proqramı vasitəsilə aparılan hesablamalar göstərir ki, sənaye sahəsində fəaliyyət göstərən iqtisadiyyat subyektlərinin mənfəətləri hesabından əsas istehsalat fondlarının artırılmasına olan orta meyilliliyinin dinamikası (trendi) xətti tənliyi ilə müəyyənləşir. Alınmış (19) asılılığında 0,039 əmsali onu ifadə edir ki, sənaye sahəsində iqtisadiyyat subyektləri, qalan mənfəətlərindən əsas istehsalat fondlarının artırılmasına yönəldikləri vəsaitlərini, hər il orta hesabla 3,9 faiz artırıbmışlar. Asılılıqdakı 0,186 həddi isə nizamlanmış i^* sırasının başlanğıc həddini ifadə edir.

$$i^* = 0,039t + 0,186, \quad (19)$$

4. Vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ effektini müəyyən edən asılılıqındakı (K_K / iP) həddinin $\sigma = (\tau / \alpha) > (K_K / iP)$

2009-2014-cü illər dövrünü əhatə edən qiymətləri hesablanmışdır. Həmçinin, σ_N normativ effektini müəyyən edən (τ / α) həddinin qiymətləri hesablanmışdır. Göstərilən həddləri hesablamaqla, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ_N effekti (τ / α) həddinin (K_K / iP) həddi ilə müqayisəsi aparılmışdır. Hesablamalar göstərmişdir ki, σ effektinin asılılığı ilə hesablanmış qiymətləri, 2009-cü ildə $\sigma = 1,277$; 2010-cu ildə $\sigma = 1,586$; 2011-ci ildə $\sigma = 1,680$; 2012-ci ildə $\sigma = 1,369$; 2013-cü ildə $\sigma = 1,649$; 2014-cü ildə isə $\sigma = 1,595$ vahid təşkil etmişdir.

$$\sigma = (\tau / \alpha) > (K_K / iP)$$

Beləliklə, alınmış hesablamalar əsasında hesab edirik, 2009-2014-cü illər dövründə vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının sənaye iqtisadiyyatının inkişafına təsir, kifayət qədər yüksək olmuşdur.

5. Vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının sənaye sahəsinin inkişafına təsirini, σ_N normativ effektinin dəyişməsinin əsas istehsalat fondlarının artımına, əsas istehsalat fondlarının artımının isə məhsulların artımına təsiri vasitəsilə hesablamaq olar.

Əsas istehsalat fondlarının ΔK_o dəyişməsinin, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ_N normativ effekti amilinin $\Delta \sigma_N$ dəyişməsindən asılılığı xətti tənlik formasında axtarılmışdır. Bu xətti tənlikdə: b əmsali – σ_N normativ effekti amilinin bir vahid dəyişməsinin əsas istehsalat fondlarının neçə vahid dəyişməsinə göstərir.

$$\Delta K_o = a + b \Delta \sigma_N$$

Əsas istehsalat fondlarının ΔK_o dəyişməsinin, σ_N normativ effekti amilinin $\Delta \sigma_N$ dəyişməsindən asılılığı,

orta kvadratik kənarlaşma riyazi-statistika metodu ilə müəyyən edilən tənliklər sisteminin həll edilməsi yolu ilə tapılmışdır.

$$na + b\sum(\Delta\sigma_N) = \sum(\Delta K_0) \\ a\sum(\Delta\sigma_N) + b\sum(\Delta\sigma_N)^2 = \sum(\Delta K_0\Delta\sigma_N)$$

Azərbaycan DSK-nin məlumatları əsasında, 2009-2014-cü illər dövründə əsas istehsalat fondlarının ΔK_0 dəyişməsinin, σ_N normativ effekti amilinin $\Delta\sigma_N$ dəyişməsindən asılılığını, cədvəl №2 məlumatları əsasında tərtib edilmiş

$$5a - 0,699b = 27,012 \\ -0,699a + 6,052b = 1,586$$

tənliklər sistemini həll etməklə, $b = 0,901$, $a = 5,528$ olması və ΔK_0 dəyişməsinin σ_N normativ effekti amilinin $\Delta\sigma_N$ dəyişməsindən asılılığının

$$\Delta K_0 = 5,528 + 0,901 \Delta\sigma_N, \quad (20)$$

tənliyi ilə ifadə olunması müəyyən edilmişdir. Alınmış (20) tənliyi onu ifadə edir ki, sənaye sahəsində vergilərin inkişafa təsirinin σ_N norativ effektinin bir vahid artması, sənaye sahəsində əsas istehsalat fondlarının 0,901 vahid artmasını təmin edir.

Cədvəl 2. Azərbaycan iqtisadiyyatı sənaye sahəsində 2009-2014-cü illər dövründə vergilərin σ stimullaşdırıcı funksiyasının dəyişməsinin əsas istehsalat fondlarının dəyişməsinə təsirinin qiymətləndirilməsinin hesabatı göstəriciləri*

İllər	Əsas istehsalat fondlarının dəyişməsi, mlrd.man	Vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ_N effektinin dəyişməsi	Hesabat göstəriciləri			
	ΔK	$\Delta\sigma_N$	x^2	yx	y^*	y^*-y
	y	x				
1	2	3	4	5	6	7
2010	2,376	0,004	0,000	0,008	5,537	3,161
2011	4,787	-0,522	0,273	-2,500	2,636	-2,151
2012	4,817	-2,021	4,084	-9,735	-5,632	-10,449
2013	6,760	0,936	0,876	6,328	10,681	3,921
2014	8,272	0,905	0,819	7,484	10,508	2,236
$n=5, \Sigma$	27,012	-0,699	6,052	1,586	23,730	-3,282

* Cədvəl №2 məlumatları Cədvəl №1 məlumatları əsasında hesablanmış və tərtib edilmişdir.

6. Ölkə iqtisadiyyatında və onun sahələrində istehsal olunan məhsulların əsas istehsalat fondlarından

asılılı olaraq ΔY_K dəyişməsi (artması və ya azalması), funksional olaraq əsas istehsalat fondlarının f_K orta məhsuldarlığı göstəricisi və əsas istehsalat fondlarının ΔK_K dəyişməsindən asılıdır: $\Delta Y_K = f_K \Delta K_K$.

Azərbaycan DSK-nin məlumatları əsasında aparılmış hesablamalar göstərir ki, ölkə iqtisadiyyatının sənaye sahəsinin intensiv inkişaf göstəricilərindən biri olan, əsas istehsalat fondlarının səmərəli istifadəsinin f_K orta məhsuldarlığı (fondverimi) göstəricisi, cari qiymətlərdə 2009-cu ildə 0,649 manat, 2010-cu ildə 0,753 manat, 2011-ci ildə 0,835 manat, 2012-ci ildə 0,739 manat, 2013-cü ildə 0,515 manat, 2014-cü ildə isə 0,520 manat təşkil etmişdir [1 məlumatları əsasında hesablanmışdır]. Hesablamalar göstərir ki, 2009-2014-cü illər dövründə sənaye sahəsində əsas istehsalat fondlarının məhsuldarlığının orta göstəricisi 0,668 vahid təşkil edir. Bu əsasda, 2009-2014-cü illər dövründə, sənaye sahəsində məhsulların artımına, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ effektinin bir vahid dəyişməsindən asılılığı

$$\Delta Y_0 = f_K \Delta K_K = 0,668 (5,528 + 0,901 \Delta\sigma_N)$$

və ya

$$\Delta Y_0 = 3,695 + 0,602 \Delta\sigma_N$$

xətti tənliyi ilə qiymətləndirilir.

Nəticə

Beləliklə, aparılan tədqiqatlar göstərir ki, 2009-2014-cü illər dövründə ölkə iqtisadiyyatının sənaye sahəsində vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının σ effektinin bir vahid dəyişməsi, orta hesabla, sənaye sahəsində məhsulların istehsalını 0,602 vahid dəyişir.

Hesab edirik ki, yuxarıda təqdim olunan, vergilərin stimullaşdırıcı σ funksiyasının sənaye sahəsinin inkişafına təsirinin qiymətləndirilməsi metodikası vasitəsilə, vergilərin stimullaşdırıcı funksiyasının ölkə iqtisadiyyatının digər sahələrinin inkişafına təsirinin tədqiqatlarında istifadə oluna bilinər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Sənayesi. Azərbaycan DSK. Statistik məcmuə - 2015, c. 2, 17.1, 17.4.
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcələsi, maddə 104.1, 108, 109, 110, 114, 115, 116.
3. Milli Hesabatlar Sisteminə dair qısa metodoloji izahatlar // Azərbaycan Milli Hesabları. Azərbaycan DSK-nin statistik toplusu. Bakı 2015 il, səh. 156-169.
4. Иманов Г.Ч. һасәнли Ј.Һ. Азәрбајҗанын социал-иҗтисади инкишафынын моделләри. Бақы, Елм, 2001 ил, səh. 27.
5. Əyyubov M.R. Azərbaycan Respublikası milli təsərrüfatında investisiya siyasətinin bəzi metodoloji məsələləri /Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri. Elmi əsərlər toplusu. III buraxılış. Bakı, 2002 il, səh. 118-140.
6. Kəlbəyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Monoqrafiya. Bakı, Elm, 2005, səh. 8, 171, 175-191.
7. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadiqov M.M., Kəlbəyev Y.A., Rzayev Z.H. Vergilər və Vergitutma. Dərslik. Bakı-2006. s. 79.
8. БСЭ. Третье издание. Том 17. Москва. Изд. «Советская Энциклопедия», 1974 г. стр.655-659.
9. Всеобщий закон капиталистического накопления / Политическая экономия, Т.1. Капиталистический способ производства. Автор. Коллектив: акад. Румянцев А.М., чл.-корр. АН СССР Козлов Г.А., проф. Волков М.И и др. М., Политиздат, 1979 г., səh. 182 – 213.
10. Нуреев Н. Теория развития: новые модели экономического роста (вклад человеческого капитала). Журнал Вопросы экономики № 9 – 2000. səh. 136-157.
11. Теорема эквивалентности Рикардо-Борро // Курс экономической теории: учебник – 5-е исправленное, дополненное и переработанное издание – Киров: «АСА», 2004 г. – 832 с., səh. 537-538. ISBN 5-88186-417-4.
12. Эйюбов М.Р. Особенности модели экономической интеграции Азербайджана //Materials of the X International scientific and practical conference, "Proceedings of academic science", -

Методология и методика оценки влияния стимулирующей σ функции налогов на развитие промышленности экономики Азербайджана

Ф. Р. Салахов

В научной статье рассмотрены теоретические и методологические вопросы влияния стимулирующей σ функции налогов на развитие экономики страны и ее отраслей. На основе модели экономического развития страны и концепции механизма образования, распределение и перераспределение доходов определена стимулирующая σ функция налогов. Эффект стимулирующей σ функции налогов определено как отношение нормы прибыли на общую норму амортизации. Также, установлено что, стимулирующий эффект σ функции налогов проявляется при условии значение σ больше, чем значение отношения капитала на произведение показателей средней склонности инвестирования на прибыли. На основе разработанной автором статьи методики произведена оценка эффекта стимулирующей σ функции в промышленности Азербайджанской экономики.

*****

Methodology and methods of assessing the impact of σ stimulating function of taxes on the industrial development of Azerbaijan's economy

F. S. Salahov

In the scientific work has looked through the theoretical and methodological issues of influence of stimulation σ function of taxes to the development of industrial spheres of the country economy. On the base of economic development model and conceptual mechanisms of the creation and distribution of incomes defined the stimulation σ function of taxes. Also determined that stimulation effect of σ function of taxes determine with the norm's proportion of general amortization of income norms of economic subjects. Including, determined that stimulation effect of σ function of taxes creates under the condition of the value of the capital relation to the product indicators' average propensity to invest profits. On the base of worked out methodic by an author has evaluated the stimulation effect of σ function of taxes in the industrial spheres of the Azerbaijan economy.

Key words: stimulation function of taxes, development model, mechanisms of distribution of incomes, investigation methodics, the main production funds, investments, stimulation effect of taxes.

_____